

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

Харків – 2020

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Протокол № 6 від 20. 10. 2020 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики;

Мельников Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова;

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови;

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка;

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка.

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2020. – 72 с.

Ю. Андруховича. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць / ред. кол.: В. В. Барчан [та ін.]. Ужгород : Говерла, 2011. Вип. 16. С. 357-360. **4. Забужко О.** Казка про калинову сопілку. К. : Факт, 2000. 84 с. **5. Забужко О.** Польові дослідження з українського сексу: Роман. К.: Згода, 1996. 142 с. **6. Забужко О.** Український палімпсест: Оксана Забужко в розмові з Ізою Хруслінською. К. : Комора, 2014. 408 с.

УДК 811.161.2`373.7

Тищенко Іванна Анатоліївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Т. Ф. Осіпова

МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ: ЛАКУНИ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРЕМІОЛОГІЇ

Комунікація є важливою ланкою життєдіяльності людини, що забезпечує обмін інформацією, встановлення міжособистісних взаємовідносин. Спрямованість комунікації обумовлює можливість використання мови з різною метою. Цілі комунікації, умови й сфери спілкування визначають вибір учасниками комунікативного акту того чи того мовленнєвого жанру (МЖ). Перші спостереження за МЖ були зроблені М. М. Бахтіним [1], який розумів їх як стійкі типи висловлювання, єдину первинну форму існування мови.

Антропоцентричний напрям актуалізує мовну особистість (МО) як один з головних об'єктів вивчення. МО, на думку сучасних мовознавців, корелює з мовним образом етносу як носія певної ментальності, сформованої протягом віків, порівн.: «Можна говорити про системно змінювані в часі мовні індивідуалізації окремої особистості, які сукупно становлять її мовну біографію, а в народі таку зміну простежено в просторі й часі. Їхня множина виявляє діахронно змінюваний і територіально варіативний мовний портрет народу» [2; 9].

МЖ відображаються у фольклорних творах, зокрема в пареміях, що являють собою маленькі мовні утворення в межах елементарного висловлювання (загрози, докори, заборони), є одиницями мови й репрезентують її змістовий параметр.

Паремію ототожнюємо з поняттям “мовленнєвий акт”(МА) – «цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється відповідно до принципів і правил мовної поведінки, прийнятих у суспільстві, одиницю нормативної соціомовної поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації» [4; 412].

Лінгвокогнітивний рівень (тезаурус) вимагає «особливого підходу до розгляду мовної особистості чи народомовної особистості, оскільки він взаємодіє з етнопсихологічними, соціокорпоративними, національно-

ментальними, психо-ментальними та лінгвокультурними властивостями» [2; 10].

У такому аспекті важливим дослідження проблеми комунікативної взаємодії мовців, що скерована на врегулювання міжособистісних стосунків, і яку мовець реалізує в межах певного дискурсу і як цілісного відтворення комунікативної діяльності.

Прислів'я й приказки характеризують компоненти мовленнєвої поведінки, визначають шляхи правильної організації того чи того МЖ, висловлюють своє ставлення до нього, дають позитивну або негативну оцінку тощо.

„Галицько-руські народні приповідки” І. Франка були прогресивною на свій час науковою працею й залишаються такою до сьогодні, оскільки автор спромігся зібрати й потлумачити багатий усномовний матеріал, що не тільки демонструє мовленнєву креативність давніх українців, але й відображає їхню ментальність у різних сферах життєдіяльності – у побуті й господарюванні, громадських взаємовідношеннях, традиційності і т. ін.

Разом з тим, це праця, що містить цілі прошарки невивченого, зокрема недослідженим аспектом є репрезентація МЖ у приповідках. Здійснений попередній відбір паремійних одиниць, де автор декларує в тлумаченнях той чи той МЖ, свідчить про актуальність дослідження. Тільки в першому томі „Галицько-руських народних приповідок” виокремлено 1056 таких одиниць. Але доробок містить і численний масив паремій імпліцитного характеру, де МЖ приховано внаслідок використання художніх засобів мовлення.

Отже, комунікація посідає одне з провідних місць у житті нашого етносу, що послідовно відображається в зазначеному збірнику. У сучасному мовознавстві на сьогодні вже є досвід вивчення комунікативних законів, репрезентованих у прислів'ях і приказках [3], фрагментарно розглядалася проблема МЖ в українській пареміології [5], але наявність лакун у цьому напрямку очевидна, і звідси, потребує розвитку.

Література

1. **Бахтин М. М.** Проблема речевих жанров. Собр. соч. М.: Русские словари, 1996. Т. 5: Работы 1940–1960 гг. С. 159–206.
2. **Загнітко А. П.** Теорія лінгвоперсонології: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
3. **Космеда Т. А., Осіпова Т. Ф.** Комунікативний кодекс українців у пареміях: Тлумачний словник нового типу. Дрогобич: Коло, 2010. 272 с.
4. **Лингвистический энциклопедический словарь.** Москва: «Советская энциклопедия», 1990. С. 412.
5. **Осіпова Т.** Паремії — репрезентанти мовленнєвих жанрів. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 3: зб.

наук. праць / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 121–127.

УДК 811. 161. 2'42

Тіщенко Аліна Дмитрівна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук.кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова

МОВНОСТИЛІСТИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ НОВЕЛИ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «МЕЛАНХОЛІЙНИЙ ВАЛЬС»

Вивченню творчості О. Кобилянської присвячено багато літературознавчих праць. Своєрідність художнього стилю О. Кобилянської, вагомість впливу на українську літературу спричиняють необхідність вивчення її творчості і з лінгвістичного аспекту. Так, з огляду на брак фахових розвідок, присвячених аналізу лінгвостилістичних особливостей новели О. Кобилянської «Меланхолійний вальс», постає необхідність вивчення мовотворчості письменниці. Потреба в розв'язанні цієї проблеми зумовлює **актуальність** обраної теми роботи.

Метою дослідження є мовностилістичний аналіз новели О. Кобилянської «Меланхолійний вальс». Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: виокремити мовні одиниці, якими послуговується авторка; визначити лексичні та стилістичні засоби виразності; проаналізувати використання діалектної лексики; з'ясувати стилістичні функції мовних одиниць.

О. Кобилянська, захопившись феміністичними ідеями, уперше в українській літературі порушила тему емансипації жінки.

Зосереджуючи увагу на мовностилістичному оформленні тексту новели письменницею, ми можемо констатувати, що, розв'язуючи поставлені проблеми, авторка широко використовує художні засоби виразності мови, а саме: епітети, метафори, порівняння, символи, перифрази. Залежно від психологічного стану героїнь, вона також послуговується розлогими діалогами, своєрідним лексичним фондом, зокрема діалектною лексикою, запозиченими словами з німецької та французької мови, надає належної уваги художній деталі. Увесь цей арсенал сприяє письменниці у змалюванні по-справжньому індивідуальних особистостей – емансипованих жінок, якою була і сама авторка.

Опрацювавши ілюстративний матеріал, ми виокремили такі лексеми, виражені наступними частинами мови:

- іменники (*полумінь, вднина, окруження, поверховність, поведення, бубнення, послухач, студінь* і под.);

- прикметники (*пригнетена, оживлена, урадувана, мовчалива, горесна, розпучливий, балаклива, роздрозлива, розпучливий, приманчива, урадуваний, струхліла* і под.);